

“เรื่องเล่าท้องถิ่น” : การศึกษาประวัติศาสตร์เชิงวัฒนธรรมกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
ในพื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
"Local Narratives" : A study of Cultural History and Tourism Development
in at Samat Sub-district Mueang District Nakhon Phanom Province

อนุชิต สิงห์สุวรรณ

Anuhit Singsuwan

อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

Lecturer from the Faculty of Liberal Arts and Science Nakhon Phanom University

*Corresponding Author Email: localpower0225@gmail.com

Received: 30 January 2026 Revised: 4 March 2026 Accepted: 6 March 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม 2. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสำคัญของเรื่องเล่าประจำถิ่นของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ และ 3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลอาจสามารถ โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นฐาน การดำเนินการวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และทางมานุษยวิทยาาร่วมกัน มีกระบวนการดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิจัยเอกสาร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา นิตานพื้นบ้าน และข้อเขียนทางวิชาการที่มีผู้ศึกษามาก่อนแล้ว 2) เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์บุคคลแบบกึ่งโครงสร้าง การจัดสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 50 คน เป็นชาวบ้านในพื้นที่ นักท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหา ถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ชุมชน และระบบคุณค่าของเรื่องเล่าท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า 1) ตำบลอาจสามารถเคยเป็นพื้นที่ชุมชนโบราณสมัยอาณาจักรศรีโคตรบูรณ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11-15 และเคยมีสถานะเป็นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ไทแสก เมื่อปี พ.ศ.2380-2436 ทำหน้าที่ในการป้องกันรักษาชายแดนแม่น้ำโขง 2) ตำบลอาจสามารถมีเรื่องเล่าท้องถิ่นอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ (2.1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ เช่น เช่น ตำนานพระธาตุบ้านสำราญ ตำนานหมู่บ้านคำแก้ม (2.2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ตำนานพญานาคทำให้เกิดแม่น้ำโขง (2.3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวไทแสก และ 3) การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลอาจสามารถ โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นนั้น สามารถทำได้โดยจัดการท่องเที่ยวสถานที่ในตำนาน รวมถึงการสนับสนุนทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มตามช่วงวัย กลุ่มทางชาติพันธุ์ และกลุ่มทางศาสนา ให้มีบทบาทในฐานะกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนงานด้านการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, ตำนาน, การท่องเที่ยวนครพนม

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the local history of At Samat Sub-district Mueang District Nakhon Phanom Province 2. to analyze the significance of local narratives in At Samat Subdistrict and 3. to examine guidelines for tourism management in At Samat Subdistrict based on local narrative knowledge. This study employs a qualitative research approach integrating historical and anthropological methods. The research process is divided into two parts. The first is documentary research, which involves collecting data from documents, legends, folktales and previously published academic works. The second is field research, which includes data collection through semi-structured interviews, focus group discussions and observation. The target group consists of 50 participants, including local residents, tourists, representatives of government agencies, and private-sector stakeholders involved in tourism. All collected data were analyzed using content analysis to examine the significance of community history and the value systems embedded in local narratives. The findings reveal that 1) At Samat Subdistrict was once an ancient community during the Sri Kotrabun Kingdom period, approximately the 11th-15th centuries B.E. It later became a town of the Tai Saek ethnic group between B.E. 2380 and 2436, serving as a defensive outpost protecting the Mekong border of the Thai state. (2) At Samat Subdistrict contains three types of local narratives: (2.1) legends concerning the origins of settlements, religious sites, and sacred objects, such as the legend of Phra That Ban Samran and the legend of Ban Kham Koem Village (2.2) narratives related to the origins of natural resource bases, such as the legend of the Naga creating the Mekong River and (2.3) narratives related to local beliefs and rituals, such as the ancestral spirit worship practiced by the Tai Saek people and 3) The study of tourism management guidelines in At Samat Subdistrict based on local narrative knowledge indicates that tourism development can be promoted through the management of legendary sites and the strengthening of existing social capital within the community. This includes age-based groups, ethnic groups, and religious groups, which can serve as key mechanisms for driving tourism development.

Keywords: Local History, Myths, Tourism Nakhon Phanom

บทนำ

เรื่องเล่าท้องถิ่น (Local Narrative) หมายถึง ข้อมูลประเภทนิทาน ตำนานพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ที่ใช้อธิบายความเป็นมาของชุมชน สถานที่สำคัญ บุคคลสำคัญ วัตถุสิ่งของประเพณี และพิธีกรรมในสังคม ความสำคัญของเรื่องเล่าท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้านตามทฤษฎีหน้าที่นิยมมองว่าเป็นเรื่องราวที่มุ่งตอบสนองอารมณ์ความรู้สึก ในทั้งเรื่องของการระบายความอัดอั้นตันใจ การสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้ผู้เล่า และผู้ฟังเกิดความรู้สึกปลดปล่อยจากความทุกข์ระทมในชีวิต มีความหวัง

และมีพลังที่จะขับเคลื่อนต่อสู้ไม่ย่อท้อต่อโชคชะตา ที่สำคัญคือ ตำนานและนิทานพื้นบ้านเป็นสิ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ประจำถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากว่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่แพร่หลายทั่วไปในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสะท้อนถึงสำนักทางประวัติศาสตร์ของผู้คนที่มีต่อพื้นที่ที่ตนอยู่อาศัย โดยได้อธิบายเรื่องราวของภูมิประเทศและสถานที่สำคัญในชุมชน ดังปรากฏในนิทานตาม่องล่ายของภาคใต้ ที่เล่าถึงตาม่องล่ายกับยายรำพึง สองผู้เฒ่าที่ต่างฝ่ายได้รับปากยกลูกสาวให้กับชายหนุ่มสองคนที่มาสู่ขอจนเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทถึงขั้นขว้างปาขันหมากและสิ่งของต่าง ๆ ใส่กัน ทำให้เกิดเป็นเกาะ ภูเขา และเว้งหาดต่างๆในเขตอ่าวไทย อีกตัวอย่างหนึ่งในภาคอีสาน คือ ตำนานผาแดงนางไอ่ที่บอกเล่าความเป็นมาของหนองหาน-หนองน้ำขนาดใหญ่ในเขตจังหวัดสกลนคร ว่าเกิดจากอำนาจอิทธิฤทธิ์ของพญานาคศรีสุทโธที่คุ้มค้ำถล่มเมืองหนองหลวง เพราะเคืองแค้นที่นางไอ่ค่าฆ่ากระรอกเผือก-ร้างจำแลงของลูกชายตน แล้วหนีไปครองรักกับท้าวผาแดง (ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถกลาง, 2537, น.13-14)

ในปัจจุบันทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่เป็นการใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์มาพัฒนาทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรม เพื่อผลิตสินค้าและบริการใหม่ที่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570 ที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่าจะทำให้ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” กล่าวเฉพาะด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว มีเป้าหมายในการทำให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและความยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรม สินค้า และบริการการท่องเที่ยวมูลค่าเพิ่มสูง โดยการรวบรวมองค์ความรู้จากหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ชีวภาพ และวัฒนธรรม รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างมูลค่าทำเป็นสินค้าและบริการสำหรับการท่องเที่ยว และในส่วนของนักท่องเที่ยว การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นการสัมผัสและเรียนรู้สังคัมวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการสร้างประสบการณ์แปลกใหม่ อันนำมาสู่การเข้าใจผู้คนต่างวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2565, น.25, 41-46)

ดังนั้น เพื่อเป็นการนำเอาระบบคุณค่าที่มีในเรื่องเล่าท้องถิ่น มาปรับประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพของสินค้า และการท่องเที่ยวที่มีการแข่งขันกันสูง อันเป็นการพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้มีจุดเด่น และสร้างแรงดึงดูดใจให้แก่ผู้บริโภค ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าท้องถิ่น”: การศึกษาประวัติศาสตร์เชิงวัฒนธรรม กับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม” เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีเรื่องเล่า และตำนานปรากฏอยู่ในศาสนวัตถุ ศาสนสถานที่กระจายอยู่ทั่วไป เช่น พระธาตุบ้านสำราญที่เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 และโบสถ์คริสต์บ้านคำแก้มที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะอาณานิคม (Colonial Style) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2447 อีกทั้งยังมีหอเจ้าศาลผีที่มีพิธีกรรมและความเชื่อ อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่สำคัญคือ ศาลเจ้าเดนมหัวโองมู่ของชาวไทแสกที่บวงสรวงด้วยการละเล่นสะกั้นสะกั้น ในปัจจุบันแม้ว่าชุมชนอาจสามารถได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง แต่ก็เน้นไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ในทางกายภาพ และไม่ได้นำเอาระบบคุณค่าที่แฝงฝังอยู่ในประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างจุดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ และการบริการด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ในงานวิจัยนี้จึงต้องการสร้างข้อเสนอแนะทางวิชาการในรูปแบบของเส้นทางท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อิงอยู่กับความรู้ในเรื่องตำนาน นิทานท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมแล้ว การนำเอา “เรื่องเล่า” มา “เล่า

เรื่อง” (Storytelling) ที่นำเสนอความคิดความเชื่อของชาวบ้าน ยังเป็นการสร้างเสริมการเรียนรู้ผู้คนต่างวัฒนธรรมให้แก่ นักท่องเที่ยว อันนำมาสู่ความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสำคัญของเรื่องเล่าประจำถิ่นของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ได้แก่ 1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นฐาน

การบทวนวรรณกรรม

ในงานวิจัยนี้ใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ 1) แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม ใช้ในการศึกษาพัฒนาการของชุมชนในแต่ละยุคสมัย และใช้ในการวิเคราะห์ถึงความคิดความเชื่อของผู้คนที่อยู่ใน ตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าของท้องถิ่น และ 2) แนวคิดคิดสร้างสรรค์ ใช้เป็นแนวทางในการนำตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าของ ท้องถิ่นมาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม เป็นการศึกษาภาพรวมของสังคมในอดีต โดยมองผ่านมุมมองของ ความคิด วิถีชีวิต และผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในสังคม ซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์จากภายในเพื่อทำความเข้าใจโลกของท้องถิ่นให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2568, น.165) ตัวอย่างของนักวิชาการคนสำคัญที่ศึกษาตามแนวทางนี้ได้แก่

ศรีศักร วัลลิโภดม ในงานเขียนเรื่องแอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย (2540) ซึ่งถือเป็นผลงานวิชาการที่โดดเด่นและมีอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหลายพื้นที่ ในงานชิ้นนี้ศรีศักรได้ผสมผสานวิธีการทางประวัติศาสตร์ การศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ ความรู้เกี่ยวกับตำนาน นิทานพื้นบ้าน รวมถึงการศึกษาทางโบราณคดีในการ อธิบายวิวัฒนาการของท้องถิ่นต่าง ๆ บนพื้นฐานของการปรับตัวของสังคมมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ซึ่งมีปัจจัย ทางด้านความคิด ความเชื่อ การติดต่อสัมพันธ์ของผู้คนเป็นพลังที่อยู่เบื้องหลัง ข้อเสนอสำคัญของงานเขียนของศรีศักร คือ แนวคิด ในเรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และความเชื่อเหนือธรรมชาติว่ามีผลต่อการก่อรูปทาง วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

ธิดา สารระยา ในงานเขียนเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (2529) มีความเห็นว่าในแต่ละท้องถิ่นมีความรู้และความเข้าใจต่อความ จริงทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน ตำนานคือข้อมูลที่เป็นการจัดเก็บระบบความรู้เรื่องของสังคมท้องถิ่นที่เป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ ดังนั้นหากต้องการทำความเข้าใจความคิดและความรู้เรื่องอดีตในแง่มุมมองของชาวบ้าน จึงต้องศึกษาผ่านตำนาน ซึ่งเป็น

“ประวัติศาสตร์จากภายใน” ลักษณะสำคัญของตำนาน นิทานพื้นบ้าน และปรัมปราคติ เป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมา มีเนื้อหาเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันกับบุคคลในประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์สำคัญในอดีต ตามนัยนี้ตำนานในทัศนะของธิดาจึงยังเป็น “ประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต” (Living History) ที่อยู่ในความทรงจำ ความคิด ความเชื่อของผู้คน

การมองตำนาน นิทานพื้นบ้านในฐานะ “ความทรงจำร่วม” ของคนในสังคม ซึ่งจะถูกจดจำ บอกเล่า หรือนำมาถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังในแบบต่างๆ ตามบริบทของสังคม ปรากฏในข้อเขียนของอาานันท์ กาญจนพันธ์ เรื่องแนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม” (2542ก) ซึ่งเขาได้เสนอมุมมองเพิ่มเติมจากธิดา สารระยา ว่าการแสดงออกถึงสำนึกเรื่องอดีตของชาวบ้านไม่ได้เป็นสิ่งที่มี “ภายใน” อย่างเดียว หากแต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีต่อระบบ ระเบียบ หรืออุดมการณ์จากภายนอก ซึ่งมีทั้งการต่อสู้ และการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันเป็นการให้คุณค่าและความหมายในแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นจึงควรพิจารณาตำนาน พิธีกรรม และปฏิบัติกรต่าง ๆ ร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวของสังคมและผู้คนด้วย วิธีการศึกษาเช่นนี้ปรากฏในงานเขียนของเขา เรื่องพิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา (2542ข) ที่อธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนล้านนาที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทย ผ่านพิธีกรรมบูชาผีเจ้าที่ หรือเสาอินทขิลที่ถูกจัดขึ้นให้เป็นพิธีกรรมในระดับเมืองในส่วนพิธีไหว้ผีเมืองและผีปู่ย่าของกลุ่มตระกูลเจ้าเมืองนั้น ถูกลดทอนความสำคัญให้เป็นเพียงพิธีกรรมระดับเครือญาติเท่านั้น

2. แนวคิดคติชนสร้างสรรค์

ในบริบทที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ได้กลายมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาของหลายประเทศทั่วโลก ประวัติศาสตร์บอกเล่า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน และข้อมูลคติชนต่าง ๆ ได้ถูกมองในเชิงเศรษฐศาสตร์ว่าเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่เป็นระบบ “คุณค่า” ที่สามารถนำมาแปลงให้เป็น “มูลค่า” หรือกระบวนการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า ด้วยการผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากภายนอก จนเกิดเป็นสินค้า หรือการบริการรูปแบบใหม่ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ในกรณีของสังคมไทยมีชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งที่ได้ผลิตสินค้าโดยอ้างอิงถึงเรื่องเล่า หรือตำนานพื้นบ้าน เช่น ชาขุนช้าง สาทโขนแผนของจังหวัดสุพรรณบุรี ที่อ้างอิงไปถึงนิทานขุนช้างขุนแผน-วรรณกรรมมุขปาฐะอันเลื่องชื่อในแถบนั้น หรือกรณีของสุราชาวเมืองพระรถของจังหวัดชลบุรี หรือน้ำปลาตราพระรถของจังหวัดฉะเชิงเทรา ก็เป็นการนำเอานิทานพระรถเมรีที่รู้จักกันดีในแถบภาคตะวันออกเฉียงใต้มาสร้างเป็นแบรนด์ ปรากฏการณ์เหล่านี้ ศิราพร ณ ถลาง (2558, น.391) ได้นิยามว่าเป็น “คติชนสร้างสรรค์” (Creative Folklore) ที่เป็นการผลิตซ้ำตำนาน นิทานพื้นบ้าน ประเพณี หรือพิธีกรรมชิ้นใหม่ของสังคมไทย ซึ่งเป็นการปรับข้อมูลคติชนให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ เป็นการนำเอาคติชนไปใช้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าในทางเศรษฐกิจ หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและชาติพันธุ์

ตัวอย่างของงานศึกษาที่ได้นำเอากรอบแนวคิดคติชนสร้างสรรค์มาอธิบายการทำสินค้าและบริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จากองค์ความรู้เรื่องตำนานและเรื่องเล่าเรื่องประจำถิ่น เช่น บทความของปรมินทร์ จารูวร (2558) เรื่องการสร้างภาพลักษณ์ หมู่บ้านวัฒนธรรม จากคติชนบนเวทีการท่องเที่ยวที่บ้านหนองขาว กล่าวถึงความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ว่าเกิดจากการที่ชาวบ้านได้นำเอาคติชนประเภทต่างๆ มาสร้างเรื่องเล่านำเสนอแก่นักท่องเที่ยว ทั้งในรูปแบบของการบรรยาย การทำกิจกรรมการท่องเที่ยว และการแสดงทางวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลคติชนที่ใช้มีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ 1) คติชนประเภทถ้อยคำ เช่น บทเพลงพื้นบ้านและคำบอกเล่า เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนที่เคยเป็นที่ตั้งค่ายของสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชในคราวรบกับพม่า เมื่อปี พ.ศ.2318 2) คติชนประเภทประเพณีพื้นบ้าน เช่น การยกกระด้างงาน

ประเพณีสงกรานต์ และงานเทศน์มหาชาติมาเป็นเทศกาลท่องเที่ยว 3) คติชนประเพณีวัตถุ มีการฝึกให้นักท่องเที่ยวทำงาน หัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า การเจียรระโนน และการจักสาน 4) คติชนประเพณีศิลปะพื้นบ้าน มีการนำการฟ้อนรำ และการ บรรเลงเพลงพื้นบ้าน มาทำการแสดงนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว

ดังนั้น จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีทั้งหมดตามที่กล่าวมานั้น พบว่าแนวคิดเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติ ทางวัฒนธรรม เป็นการมุ่งทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ และสำนึกของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในตำนาน นิทานพื้นบ้าน และ พิธีกรรม โดยมองว่าเป็นระบบองค์ความรู้ที่ก่อตัวขึ้นจากการปรับตัวของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจของชุมชนที่มีต่อรัฐและทุน ตลอดจนสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นการศึกษาในกรณีของตำบลอาจสามารถ อันเป็นพื้นที่ ชายแดนไทย-ลาวที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงจะทำให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์ของความคิดความเชื่อของผู้คนอย่างเป็น พลวัต มีการเคลื่อนไหวไปข้ามแดน ข้ามชาติพันธุ์ จนทำให้เกิดประวัติศาสตร์ที่เป็นของตัวเอง (Autonomous History) ที่มาจาก มุมมองจากคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ในเชิงพื้นที่ให้ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น และเมื่อนำมาผสานกับแนวคิดคติชนเชิง สร้างสรรค์แล้ว ก็เป็นการนำเอาองค์ความรู้เรื่องอดีตมาบอกเล่า หรือผลิตซ้ำขึ้นใหม่ อันเป็นการหนุนเสริมพลังอำนาจของชุมชน ชายแดนแห่งนี้ในบริบทเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย** ได้แก่ จำนวน 50 คน คัดเลือกด้วยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยทำการคัด บุคคลที่มีอายุ 18-60 ปี จากประชากร 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัด นครพนม จำนวน 30 คน และ 2) ผู้ประกอบการ ตัวแทนของทางหน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน

2. **เครื่องมือในการวิจัย** ได้แก่ แบบกึ่งโครงสร้าง ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน เนื้อหาและความสำคัญของตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าท้องถิ่นต่าง ๆ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน และข้อเขียนทางวิชาการที่มีผู้ศึกษามาก่อนแล้ว

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ 1) จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ 2) เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม (1) การสัมภาษณ์ บุคคล (2) การจัดสนทนากลุ่มย่อย ในประเด็นเกี่ยวกับการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว รูปแบบการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และ (3) การสังเกตการณ์ เป็นการสำรวจสภาพทั่วไปของพื้นที่ การดำเนิน ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) อีกทั้ง การสังเคราะห์ วิเคราะห์ และสรุปผล เป็นการนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ ทั้งข้อมูลจากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่มย่อย และข้อมูลจากเอกสาร ต่าง ๆ จากนั้นสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นมาใช้จัดการ ท่องเที่ยว โดยนำเสนอในรูปแบบรายงานเชิงวิชาการ ด้วยการอธิบายภายใต้กรอบแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และแนวคิดคติชน เชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม มีแม่น้ำโขงไหลเลียบบทางด้านทิศตะวันออกเป็นแนวเส้นเขตแดนกั้นกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในส่วนทางด้านทิศเหนือติดกับตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ทางด้านทิศตะวันตกเป็นเขตของตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน และตำบลนาราชควาย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ในส่วนทางด้านทิศใต้ติดกับตำบลหนองแสง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ตำบลอาจสามารถมีพื้นที่ทั้งหมด 21.70 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 13,558 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 2,336 ครอบครั คิดเป็นจำนวนประชากร 7,412 คน แบ่งเป็นเพศชาย 3,709 คน และเพศหญิง 3,703 คน แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน โดยมีบ้านอาจสามารถเป็นศูนย์กลางของตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบลอาจสามารถ, 2566, น.2-3)

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนตำบลอาจสามารถ เกิดภายหลังจากสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์เมื่อปี พ.ศ. 2371 เมื่อกองทัพไทยได้เผาทำลายเวียงจันทน์แล้ว ได้ทำการกวาดต้อนครัวชาติพันธุ์เข้ามาไว้ในภาคอีสาน รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์แสกที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของตำบลอาจสามารถก็ได้อพยพเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2380 โดยในระยะแรกตั้งบ้านนาลาดควายขึ้น (บ้านนาราชควาย ตำบลราชควาย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม) ต่อมาได้ตั้งเป็น “กองอาทมาต” มีนายขานบุตรดี หัวหน้าชาวแสกเป็นนายกอง ทำหน้าที่ลาดตระเวนตามแนวชายแดน และคอยส่งข่าวรายงานให้กับราชสำนักกรุงเทพฯ เมื่อประชากรแสกมีมากขึ้นก็ได้เคลื่อนย้ายมาอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณบ้านห้วยโคก ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกชุมชนที่บ้านห้วยโคกขึ้นเป็นเมืองอาทมาต เมื่อปี พ.ศ. 2387 พร้อมกับแต่งตั้งให้ขานบุตรดีเป็นหลวงเอกราชเจ้าเมืองคนแรก ทำราชการขึ้นตรงต่อเมืองนครพนม ต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “อาขามารถ” อันหมายถึงการเป็นกองกำลังอาสาป้องกันเขตแดนอาณาจักรไทย นอกจากนั้น ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีกลุ่มคนอื่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนใกล้เคียง เช่น พวกลาวที่บ้านสำราญกับไทญ้อที่บ้านหอม ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง ไทโส้ที่บ้านรามราช ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน และไทกะเลิงที่บ้านเวินพระบาท ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน (ปฏิภูมิ ชมพูนุช, 2549, น.88)

ในอดีตชาวบ้านอาจสามารถได้ตั้งบ้านเรือนเรียงรายไปตามแนวริมตลิ่ง โดยใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการไปมาหาสู่ ซึ่งมีเพียงเฉพาะชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงด้วยกันเท่านั้น แต่ยังสามารถเที่ยวล่องตามลำน้ำสาขาเข้าไปถึงหมู่บ้านที่อยู่ภายในผืนแผ่นดิน เช่น ชุมชนในแถบลุ่มน้ำสงครามในฝั่งไทย และในลุ่มน้ำหินปูนของลาวที่มีเส้นทางต่อไปถึงเวียดนาม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบริเวณที่ตั้งของชุมชนอาจสามารถนั้นอยู่ระหว่างเส้นทางการคมนาคมขนส่ง อันเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้นครรัฐศรีโคตรบูรณเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11-15 ดังจะเห็นได้จากการพบใบเสมาหินทรายแบบทวารวดีที่วัดบ้านสำราญใต้ และชุมชนบริเวณใกล้เคียง รวมถึงเมืองท่าแขกที่อยู่ฝั่งตรงข้ามนั้น ก็เป็นที่ตั้งของพระธาตุศรีโคตรบอง-ปูชนียสถานสำคัญคู่กับพระธาตุพนม ซึ่งน่าจะเป็นศาสนสถานเก่าแก่ดั้งเดิมก่อนการรับอิทธิพลล้านช้าง ด้วยรากฐานอารยธรรมเช่นนี้ทำให้เมืองนครพนมกลายเป็นศูนย์กลางของกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เอเจียน แอมอนิเย (Étienne Aymonier) นักสำรวจจาริกโบราณชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้าไปในแถบนี้เมื่อปี พ.ศ.2438 กล่าวถึงเมืองนครพนม หรือเมืองละครไว้ว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าเมืองหนองคาย โดยเจ้าเมืองนครพนมมีหน้าที่ในการดูแลรักษาพระธาตุพนม อีกทั้งยังคอยกำกับดูแลเมืองต่างๆ รวมถึงเมืองอาจสามารถ ซึ่งแอมอนิเยได้กล่าวว่า ชาวบ้านที่เมืองอาจสามารถได้ทำนา

ปลูกฝ้าย ปลูกยาสูบ จับปลาในแม่น้ำโขง และค้าขายทางเรือขึ้นล่องระหว่างหนองคายกับธาตุพนม (เอเจียน แอมอนิเย , 2539, น.153-154) ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกิดขึ้นจากการใช้ฐานทรัพยากรร่วมกัน และการติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้า ก่อให้เกิดเครือข่ายทางสังคมของผู้คนที่ต้องถิ่น ซึ่งสะท้อนผ่านความคิดความเชื่อในตำนานและเรื่องเล่าพื้นบ้านด้วยเช่นกัน

ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ฝรั่งเศสได้ขยายอำนาจเข้ามาในลุ่มน้ำโขง จนสามารถยึดครองเวียดนาม กัมพูชา และลาว แล้วรวมเข้าเป็นอาณานิคมอินโดจีนได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2436 สถานการณ์เช่นนี้ทำให้รัฐไทยต้องทำการปกป้องเขตแดนโดยใช้แม่น้ำโขง ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ของผู้คนที่สองฝั่งน้ำเป็นไปด้วยความยากลำบาก และเพื่อเป็นการเพิ่มความเข้มข้นในการควบคุมดูแล รัฐไทยได้จัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งเป็นการแสดงอำนาจอย่างแท้จริงเหนือดินแดนที่ได้ครอบครอง มิใช่เพียงเชิงสัญลักษณ์ของรัฐจารีตอย่างที่เคยเป็นมา (ฐานพงศ์ ลือขจรชัย, 2565) ด้วยการรวบรวมหัวเมืองที่อยู่ใกล้กันมาจัดตั้งเป็น “มณฑล” แล้วส่งข้าหลวงเทศาภิบาลให้มาทำหน้าที่ควบคุมดูแล ถัดจากมณฑลเป็นเมือง (ต่อมาเปลี่ยนเป็น “จังหวัด”) มีผู้ว่าราชการเมืองทำหน้าที่ปกครองแทนเจ้าเมืองที่สืบทอดตามสายตระกูลแบบเดิม ในเวลานั้นเมืองอาขามารถได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภออาจสามารถ” ขึ้นกับเมืองนครพนม พร้อมกับอีก 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครพนม อำเภอเรณูนคร อำเภออากาศอำนวย อำเภอกุสุมาลย์ และอำเภอโพธิ์ไพศาล ซึ่งในระยะหลังอำเภออากาศอำนวย อำเภอกุสุมาลย์ และอำเภอโพธิ์ไพศาลได้แยกไปขึ้นกับจังหวัดสกลนคร ในส่วนทางด้านฝรั่งเศสนั้น แม้ได้ยึดครองดินแดนลาวเป็นผลสำเร็จแล้ว แต่ก็เข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและความเชื่อของผู้คนที่ฝั่งไทย โดยเมื่อ พ.ศ. 2428 มีคณะมิชชันนารีเดินทางมาจากบ้านบุงกระแหว เมืองอุบลราชธานี เข้ามาเผยแพร่ธรรม จนสามารถจัดตั้งชุมชนคาทอลิกขึ้นเป็นแห่งแรกของอีสานที่บ้านคำแก้ม เมืองอาจสามารถ หลังจากนั้นก็มีชุมชนคริสต์อีกแห่งที่บ้านหนองแสงในเมืองนครพนม เมื่อปี พ.ศ. 2440 ซึ่งที่นี่ได้กลายเป็นศูนย์กลางมิชชันนารีอยู่ช่วงหนึ่ง การเข้ามาของคริสต์ศาสนาในเมืองนครพนม ในบางช่วงเวลาก็เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายปกครองของรัฐไทย ดังเช่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดกรณีพิพาทอินโดจีน ซึ่งทางการไทยมองว่าฝรั่งเศสและคริสต์ศาสนาเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง จนนำไปสู่การเกิดเหตุการณ์ลอบวางเพลิงโบสถ์คริสต์บ้านคำแก้ม เมื่อปี พ.ศ.2483 และในปีเดียวกันนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ได้ทำการสังหารคริสต์ศาสนิกชนที่บ้านสองคอน อำเภอมุกดาหาร จำนวน 7 คน (ปัจจุบันคือเขตจังหวัดมุกดาหาร) ภายหลังสถานการณ์ความขัดแย้งได้สิ้นสุดลงไปแล้ว พื้นที่บริเวณนี้จึงเกิดผสมผสานทางความเชื่อระหว่างคริสต์ศาสนา พระพุทธศาสนา และคติการบูชาผีที่มีมาแต่เดิม จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น (นิติ ภาวิครพันธุ์, 2022)

ในปัจจุบันชุมชนอาจสามารถ มีสถานะเป็นตำบลในสังกัดอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2450 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542, น.59) ประชาชนในตำบลอาจสามารถทำการเกษตรเป็นหลัก ควบคู่กับการเลี้ยงปลาในกระชัง และการทำงานหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีการทำสวนมังคุด ทุเรียน เงาะ ลองกอง และอินทผลัม จนทำให้ตำบลอาจสามารถมีชื่อเสียงในเรื่องการทำสวนผลไม้ นอกจากนี้ ชาวบ้านบางส่วนยังมีรายได้จากการท่องเที่ยวและการบริการ เช่น การทำร้านอาหารพื้นบ้าน ร้านกาแฟ และการขายสินค้าของที่ระลึกในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งยังไม่มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ รวมถึงยังไม่มีการพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมจาก “เรื่องเล่า” ตำนานนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่น

2. การวิเคราะห์ถึงความสำคัญของเรื่องเล่าประจำถิ่นของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ได้แก่ 1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

ผลการวิจัยพบว่า บริเวณพื้นที่ตำบลอาจสามารถเคยเป็นชุมชนโบราณที่มีศาสนสถานกระจายอยู่ทั่วไป เมื่อมีผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอพยพเข้ามาในช่วงทศวรรษ 2380 จึงได้อธิบายความเป็นมาของชุมชน สถานที่ และภูมิประเทศที่พบเจอ ด้วยตำนานนิทาน และเรื่องเล่าที่เป็นการผสมผสานระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต เช่น การตั้งชุมชน การก่อสร้างวัด ฯลฯ กับเรื่องราวปรัมปราคติที่เป็นเรื่องราวเหนือธรรมชาติว่าด้วยพลังอำนาจของพระพุทธเจ้า วีรบุรุษ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ผีบรรพบุรุษ หรือสิ่งลึกลับ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์รูปแบบนี้อยู่ในสังคมอีสาน-ลาวมาช้านาน มีคำที่ใช้เรียกโดยทั่วไปว่า “พื้น” อันมีความหมายว่าตำนาน หรือเรื่องราวแต่หนหลัง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) พื้นฝ่ายอาณาจักร เป็นตำนานการเกิดบ้านเมือง อย่างเช่นพื้นขุนบรม-เอกสารที่ถูกบันทึกขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าวิสุทธราชธิปัต (พ.ศ.2044-2063) ของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นเรื่องราวของกำเนิดชนชาติลาว 2) พื้นฝ่ายศาสนา เป็นเรื่องราวของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา หรือการสร้างวัดในท้องถิ่น เช่น พื้นพระธาตุบังพวน กล่าวถึงการสร้างเจดีย์พระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 สมัยการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล สังคมอีสานได้รับเอาแบบแผนการบันทึกอดีตแบบ “พงศาวดาร” จากราชสำนักกรุงเทพฯ โดยมีรูปแบบการเล่าเรื่องที่อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น อันเป็นผลมาจากการประกอบพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ หรือนโยบายของรัฐบาลไทย ขนบการเขียนและการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องอดีตเช่นนี้ ได้ส่งอิทธิพลสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยกลายเป็นวาทกรรมที่ครอบงำชุดความรู้และความคิดของคนในสังคม อีกทั้งยังสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐส่วนกลางในการดำเนินนโยบายต่อท้องถิ่น (ดู อรรถ นันทจักร, 2529; อนุชิต สิงห์สุวรรณ, 2553)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาตำนาน และเรื่องเล่าท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลอาจสามารถนั้น พบว่า เป็นชุดขององค์ความรู้เรื่องอดีตที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทั้งประวัติศาสตร์ชาติของรัฐราชการไทย และประวัติศาสตร์ศาสนาอย่างพระพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนา เพราะเป็นเรื่องราวชีวิตของสามัญชนคนธรรมดา และเป็นความคิดความเชื่อที่มีอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าในบางกรณีเรื่องเล่าประจำถิ่นอาจดูคล้ายกับว่ามีโครงเรื่องแบบเดียวกับตำนานใหญ่ที่มีความเป็นสากล แต่ก็ได้มีการบวนการที่ทำให้กลายเป็นท้องถิ่น ด้วยการเพิ่มเติมแต่งคตินิยมท้องถิ่นเข้าไปในเนื้อหา ทำให้เป็นสำนึกเฉพาะของคนในชุมชนนั้น ๆ ในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ภายในนิเวศวัฒนธรรม เพราะมีโครงเรื่องตำนานแบบเดียวกัน (สมชาติ มณีโชติ, 2553, น.165-169) ยกตัวเองเช่น “พื้นอุรังคธาตุ” หรือตำนานการสร้างพระธาตุพนมของลาวล้านช้างที่มีลักษณะคล้ายตำนานพระเจ้าเสียบโลกของทางล้านนา เป็นเรื่องราวการเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ของพระพุทธเจ้าในลุ่มน้ำโขง ซึ่งได้มีการกดประทับรอยพระพุทธบาท และการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ต่างๆ เพื่อรำลึกถึงการมาพระพุทธองค์ เช่น พระบาทบัวบก พระพุทธบาทบัวบาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี (ดู วิทยาลัยครูมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2521) อีกทั้ง ต่อมาในภายหลัง ตำนานพระธาตุพนมยังถูกใช้อ้างอิงถึงความเป็นมาของชุมชนต่างๆ รวมถึงในท้องที่ตำบลอาจสามารถด้วย อย่างเรื่อง “พระธาตุบ้านสำราญ” หรือ “พระธาตุเงา” ที่ว่ากันว่าสร้างขึ้นในบริเวณที่เกิดเงาของพระพุทธเจ้าทาบที่ลงบนพื้นแผ่นดิน เมื่อคราวเสด็จมาแถบนี้ ก่อนที่จะเสด็จไปที่ภูเก้าพร้าว อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุพนมในปัจจุบัน หรือกรณีเรื่องชื่อของหมู่บ้าน “คำกั้ม” มาจากการที่หัวหน้ากองเกวียนขบวนหนึ่งได้นำทองคำไปเททิ้งในบ่อน้ำจนพูนขึ้นมาถึงขอบบ่อ เนื่องจากไม่โหดที่นำทรัพย์สินไป

ร่วมสร้างพระธาตุพนมไม่ทันเวลา (ภาษาอีสาน คำ หมายถึง ทอง, เก็ม หมายถึง เกราะกรัง) ตำนาน และเรื่องเล่าประจำถิ่นดังที่กล่าวมานี้ มีสถานะเป็นความทรงจำร่วมของชุมชน และเป็นชุดองค์ความรู้ที่ใช้ในจัดระเบียบควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมในการอยู่ร่วมกัน และการจัดการทรัพยากร จากการศึกษาพบว่าเรื่องเล่าท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่น ดังนี้

2.1 ตำนานบ้านเมือง วัด พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปสำคัญในท้องถิ่น

เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ของชุมชนหมู่บ้าน กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะคล้าย “พื้น” หรือตำนานในสมัยล้านช้าง และ “พงศาวดาร” สมัยปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง มีอยู่จำนวน 4 เรื่อง และ 2) ตำนานวัด พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปสำคัญในท้องถิ่น อีกจำนวน 4 เรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตำนานบ้านเมือง วัด พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปสำคัญในพื้นที่ตำบลอาจสามารถ

ตำนานการเกิดบ้านเมือง		
ชื่อเรื่องเล่า	เนื้อหาโดยสังเขป	สถานที่
ตำนานบ้านสำราญ	ชาวบ้านทำการเฉลิมฉลองสมโภชพระธาตุเงา หมู่บ้านจึงมีชื่อว่า “บ้านสำราญ” และพระธาตุเงาก็ถูกเรียกว่า “พระธาตุบ้านสำราญ”	บ้านสำราญ ตำบลอาจสามารถ
ตำนานบ้านคำเก็ม	กองเกวียนขบวนหนึ่งไปร่วมสร้างพระธาตุพนมไม่ทันเวลา จึงได้เททองคำจำนวนมากลงที่บ่อน้ำ จนเอ่อล้นถึงขอบบ่อ หมู่บ้านนี้จึงถูกเรียกว่า “บ้านคำเก็ม” (คำ หมายถึง ทอง, เก็ม หมายถึง เกราะกรัง)	บ้านคำเก็ม ตำบลอาจสามารถ
ตำนานบ้านนาราชควาย	ที่ตั้งของหมู่บ้านเคยทุ่งหญ้าหากินของพญาควาย ที่ถือเป็นราชาควาย จึงเรียกว่า “นาราชควาย” (ราชาควาย คือ ราชควาย)	บ้านนาราชควาย ตำบลนาราชควาย
ตำนานบ้านนาหัวบ่อ	ที่มาของชื่อหมู่บ้าน “นาหัวบ่อ” มาจากทำเลที่ตั้งอยู่ริมบ่อเกลือสินเธาว์	บ้านนาหัวบ่อ ตำบลอาจสามารถ
ตำนานวัด พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปสำคัญในท้องถิ่น		
ตำนานพระพุทธรูปบาทเวินปลา	พระพุทธรูปเจ้าได้ประทับรอยพระบาทไว้กลางลำน้ำโขง เพื่อให้พญาปลา สักการบูชา จึงเรียกว่า “พระบาทเวินปลา” และหมู่บ้านในแถบนั้น คือ “บ้านเวินพระบาท”	บ้านเวินพระบาท ตำบลเวินพระบาท อำเภอท่าอุเทน
ตำนานพระธาตุบ้านสำราญ	พระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จมาหยุดพักตรงกลางแม่น้ำโขง ทำให้เกิดเงาของพระพุทธรูปตกกระทบลงบนตลิ่งหน้าหมู่บ้านสำราญ ชาวบ้านจึงสร้างพระธาตุขึ้น เรียกว่า “พระธาตุเงา” หรือ “พระธาตุบ้านสำราญ”	พระธาตุบ้านสำราญ ตำบลอาจสามารถ

ตำนานพระตี้ว-พระเทียม	พระเจ้าศรีโคตรบูรณสั่งให้นำไม้ตี้วมาแกะสลักเป็น “พระตี้ว” ต่อมาได้มีการสร้าง “พระเทียม” ขึ้นมาแทนพระตี้วที่หายไป และเมื่อมีผู้ค้นพบพระตี้วอีกครั้ง ก็ได้อัญเชิญมาไว้คู่กันเป็น “พระตี้ว พระเทียม”	วัดบ้านสำราญ ตำบลอาจสามารถ
ตำนานวัดป่าธรรมวิเวก (ภูกระแต)	“ภูกระแต” มาจากกระแต-สัตว์ป่าที่พบอยู่มากในพื้นที่ ป่าแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติกรรมฐานของพระสงฆ์สายวัดป่า	วัดป่าธรรมวิเวก บ้านห้อม ตำบลอาจสามารถ

2.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ

เรื่องเล่าในกลุ่มนี้มีเนื้อหาว่าด้วยกำเนิดจักรวาล โลกมนุษย์ รวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนตก พายุร้อน แผ่นดินไหว ฯลฯ โดยอธิบายว่าสิ่งเหล่านี้เกิดจากพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ สัตว์ พืช หรือบุคคลศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ในกรณีของตำบลอาจสามารถนั้น เรื่องเล่าประเภทนี้มีอยู่ 3 เรื่อง ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ		
ชื่อเรื่องเล่า	เนื้อหาโดยสังเขป	สถานที่
ตำนานพญานาคให้กำเนิดแม่น้ำโขง	พญานาคสองสหายทะเลาะวิวาทขบกัดกัน แล้วเลื้อยหนีจนเกิดเป็นแม่น้ำโขง และแม่น้ำสายต่าง ๆ	แม่น้ำโขง
ตำนานยักษ์สะลิวให้กำเนิดแม่น้ำโขง	“ยักษ์สะลิว” หรือ “จิ้งคั้งดงแดง” ลากสิงค์หรืออวัยวะเพศโคจรูดไปกับพื้นแผ่นดิน จนเกิดแม่น้ำใหญ่ที่เรียกกันว่า “น้ำของ” (ของ หมายถึง อวัยวะเพศ)	แม่น้ำโขง
เรื่องเล่าที่มาของห้วยฮ่องฮอและสาขา	ที่มาของชื่อแหล่งน้ำที่มีชื่อเรียกต่างกันไป ตามภูมิประเทศ พันธุ์ไม้ที่เด่น หรือประวัติศาสตร์บอกเล่าแถบนั้น	ห้วยฮ่องฮอ บ้านสำราญ ตำบลอาจสามารถ

2.3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

มีเนื้อหาบอกเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของผีบรรพบุรุษ เทพ และสิ่งต่าง ๆ โดยแนะนำวิธีการปฏิบัติบูชาเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับอำนาจลึกลับ ซึ่งจะนำมาสู่การเกิดความสุขสมสมบูรณ์ในทุกด้านกับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน ในกรณีของชุมชนตำบลอาจสามารถนั้นปรากฏเรื่องเล่าประเภทนี้อยู่ 4 เรื่อง ดังนี้

ตารางที่ 3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเกิดฐานทรัพยากรธรรมชาติ		
ชื่อเรื่องเล่า	เนื้อหาโดยสังเขป	สถานที่
ตำนานเกี่ยวกับศาลเจ้าเดนหัวโงมู่	โงมู่-ขุนนางคนหนึ่งในราชสำนักเวียดนาม ได้เคยเสียค่าช่างเผือกให้กับกษัตริย์เวียดนามแทนชาวไทแสกที่ได้ฆ่าช่างกินเพื่อประทังความหิวโหย เมื่อโงมู่ได้ตายไป ชาวไทแสกบ้านอาจสามารถได้รำลึกถึงบุญคุณ จึงได้ยอมรับนับถือดวงวิญญาณโงมู่เป็นผีบรรพบุรุษ โดยได้จัดพิธีบวงสรวงเป็นประจำทุกปี ในวันตรุษแสกของทุกปี หรือวันขึ้น 2-3 ค่ำ เดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์)	ศาลเจ้าเดนหัวโงมู่ บ้านอาจสามารถ ตำบลอาจสามารถ

<p>ตำนานเจ้าพ่อหมื่น</p>	<p>“จมนักรักราชราษฎร” เป็นขุนนางในสมัยอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ ได้กินหมกไข่ของสัตว์ชนิดหนึ่ง จนกลายเป็นงูใหญ่มีหงอน มุดน้ำหายไปกลางแม่น้ำโขง ชาวบ้านจึงได้ยกย่องบูชา “เจ้าพ่อหมื่น” ในฐานะผีอารักษ์หลักเมือง โดยจัดพิธีบวงสรวงทุกปี ในวันแรม 6 ค่ำ เดือน 6 (เดือนพฤษภาคม)</p>	<p>ศาลเจ้าพ่อหมื่น ทำน้ำวัดพระธาตุบ้านสำราญ ตำบลอาจสามารถ</p>
<p>เรื่องเล่าเกี่ยวกับพญานาคแม่น้ำโขง</p>	<p>เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคตามที่ต่างๆ เช่น อินทนาคราช วัดพระธาตุบ้านสำราญ แม่น้ำรัตนาวดี และพญามุจลินท์นาคราชที่วัดจอมพาราสา</p>	<p>วัดพระธาตุบ้านสำราญ และวัดจอมพาราสา ตำบลอาจสามารถ</p>

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าประจำถิ่นของตำบลอาจสามารถ เป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในชุมชนที่ไม่ปรากฏในเอกสารหลักฐานของทางราชการ แต่สืบทอดอยู่ในวัฒนธรรมมุขปาฐะ ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิต ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงสิทธิและตัวตนของชุมชนในการเป็นเจ้าของฐานทรัพยากร ดังนั้น หากนำเอาตำนาน นิทาน ความเชื่อเหล่านี้มาผลิตซ้ำในบริบทของการท่องเที่ยว ก็เป็นการหนุนเสริมพลังอำนาจของท้องถิ่น ทำให้ระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มีมิติทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการบริโภค และการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อม

3. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอาจสามารถ โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นฐาน

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอาจสามารถ ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐและภาคเอกชนอย่างเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2540 อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวก็เน้นไปที่โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ทางกายภาพ และผลิตภัณฑ์สินค้าก็ไม่ได้มี “เรื่องเล่า” ที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นออกมาจากสิ่งของเหล่านั้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในงานวิจัยนี้จึงได้จัดทำข้อเสนอแนะในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวแบบนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology Tourism) โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะทำให้คนภายนอกเข้าใจวิถีชีวิตชาวบ้าน ในการนี้คนในชุมชนต้องทำหน้าที่เป็น “นักเล่าเรื่อง” โดยใช้องค์ความรู้เรื่องตำนานและเรื่องเล่าท้องถิ่น มาถ่ายทอดเป็นเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อความศรัทธาของท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากสถานที่ต่าง ๆ ผ่านการนำชม และการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในสถานที่ที่ปรากฏในเรื่องเล่าประจำถิ่น ดังจะเห็นได้จากแผนที่ท่องเที่ยวชุมชน ดังนี้

รูปภาพที่ 1 แผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวตำนานท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ (ปรับปรุงจากเว็บไซต์ Google Maps, 2568)

การท่องเที่ยวตามเส้นทางตำนานท้องถิ่น ดังนี้

หมายเลขที่ 1 วัดบ้านสำราญใต้ นักเล่าเรื่องต้องนำนักท่องเที่ยวไปดูจารึกอักษรขอมที่พบในบริเวณวัด อันเป็นประกาศกัลปนาถวายเป็นดินให้พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าบริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐศรีโคตรบูรณที่มีอายุสืบย้อนไปไกลถึงสมัยทวารวดีในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ต่อจากนั้นนำชมพระธาตุบ้านสำราญใต้ โดยบอกเล่าความสำคัญในทางศิลปะที่เป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม สมัยล้านช้างราวพุทธศตวรรษที่ 22 พร้อมกับเล่าตำนานพระธาตุเจดีย์ที่อ้างอิงถึงการเสด็จเสียบโลกของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสด็จมาที่ภูกำพร้าว อันเป็นที่ตั้งพระธาตุพนมในปัจจุบัน ต่อจากนั้นก็นำนักท่องเที่ยวไปกราบไหว้ขอพร “ปู่อินทราคราช” ที่ตั้งอยู่บริเวณวัด และเล่าเรื่องราวพญานาคที่เคยมีชาวบ้านพบเห็นที่วัด

หมายเลขที่ 2 วัดจอมพาราวาส เป็นวัดที่รวมรูปเคารพหลากหลายความเชื่อ ที่นักท่องเที่ยวสามารถกราบไหว้ขอพรเรื่องโชคลาภ ความร่ำรวย และความสำเร็จในชีวิต คือ พญามูจลินท์นาค พญานาคแม่ยารัตนาวัตี เจ้าพ่อหมื่น และยักษ์สะหลีศรี พร้อมกับเล่าตำนานพญานาคสร้างแม่น้ำโขง ตำนานยักษ์สะหลีลึกลับลึกลับเกิดทางน้ำ และตำนานเจ้าพ่อหมื่น-ผิอารักษ์เมืองนครพนม

หมายเลขที่ 3 ศาลเจ้าเดนหัวโงมู นำนักท่องเที่ยวชมและเข้าร่วมกิจกรรมแสกตันสาก ซึ่งเป็นพิธีกรรมบวงสรวงโงมู-ผีบรรพบุรุษของชาวไทแสก พร้อมกับบรรยายเรื่องราวการอพยพของชาวไทแสก การตั้งเมืองอาจสามารถ คละเคล้ากับการเล่าเรื่องตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับเดนหัวโงมู ต่อจากนั้นอาจเชิญชวนให้ประทานอาหารพื้นบ้านจากร้านที่ตั้งเรียงรายอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยมีเมนูที่สำคัญ คือ เมี่ยงตาสวด อาหารชื่อแปลกอันมีที่มาจาก “คำเมียง” ที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งผู้กินต้องอ้าปากให้กว้างพอที่จะกลืนเมียงได้ทั้งคำ จนอาการตาเหลือก หรือที่เรียกว่า “ตาสวด” คำเมียงมีส่วนประกอบของพืชผักที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ใบชะพลู กะหล่ำ หอมแดง พริกสด มะเขือเทศ มะเฟือง และมะเดื่อ โดยกินแก้มกับขนมจีนและแคบหมู ส่วนน้ำเมียงทำจากปลาร้าต้มสุกแล้วนำมาปรุงรส

หมายเลขที่ 4 วัดป่าธรรมวิเวกภูกระแต นำนักท่องเที่ยวยุวเรณูภูมิศาสตร์ท้องถิ่น “ภูกระแต” ภูเขาขนาดย่อมที่มองเห็นทิวทัศน์แม่น้ำโขงและสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 3 (นครพนม-คำม่วน) สักการะเจดีย์บูรพาจารย์ที่บรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่คำมั่งคโ (หลวงปู่คำฝ้ายาน) และกราบไหว้ขอพรพญาคชจัตตสุบรรณ ที่ดีเด่นในเรื่องการขอพรเรื่องงานราชการและอำนาจวาสนาพร้อมกับฟังเรื่องราวความลึกลับของป่าภูกระแต-สถานปฏิบัติธรรมอันขึ้นชื่อของพระสงฆ์สายวัดป่า

หมายเลขที่ 5 พระพุทธรูปหินทราย ศิลปะขอมโบราณ อำเภอบ้านดง จังหวัดนครพนม แม้จะเป็นสถานที่ที่อยู่นอกเขตของตำบลอาจสามารถ แต่ถือว่าอยู่ในระบบนิเวศวัฒนธรรมเดียวกัน โดยนักเล่าเรื่องชุมชนต้องบอกเล่าเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานที่ผู้คนแยกตัวออกมาจากตำบลอาจสามารถ และความเชื่อความศรัทธาในเรื่องพระพุทธรูปหินทรายที่มีร่วมกัน ซึ่งคติความเชื่อที่เชื่อมโยงกับพระธาตุพนมและศาสนสถานอื่น ๆ ที่ปรากฏชื่อในตำนานอุรังคธาตุ

หมายเลขที่ 6 ชุมชนคริสต์บ้านคำแก้ม นำนักท่องเที่ยวยุวเรณูภูมิศาสตร์ท้องถิ่นแห่งแรกในอีสานที่ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) ชมความงามของโบสถ์คริสต์ อันเป็นสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคม (Colonial Style) พร้อมกับเล่าเรื่องที่มาของชื่อหมู่บ้านคำแก้มที่สืบทอดไปเมื่อตอนแรกสร้างพระธาตุพนม ซึ่งกองคาราวานที่ตั้งใจจะไปร่วมสร้างในครั้งนั้นเกิดเคราะห์ร้ายเสียใจที่ไม่ทันเวลา จึงได้นำทองคำและทรัพย์สินมีค่าไปเททิ้งลงบ่อ เหตุการณ์นี้นำไปสู่การตั้งชื่อหมู่บ้าน พร้อมกันนั้นก็บอกเล่าเรื่องราวการเผยแพร่ธรรมของคณะมิชชันนารี

หมายเลขที่ 7 วัดโกลาสศรีบัวบานในเขตเทศบาลเมืองนครพนม นำนักท่องเที่ยวยุวเรณูภูมิศาสตร์ท้องถิ่น พระเทียมน ที่ให้โชคกลางในเรื่อง “โกลาส” ในการทำงาน และการเริ่มต้นสิ่งต่างๆ พร้อมกับบอกเล่าความสำคัญของพระเตี้ย พระเทียมนในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะที่เป็นพระพุทธรูปไม้สมัยล้านช้าง พร้อมกับเล่าเรื่องตำนานพระเตี้ย พระเทียมน ที่สร้างจากไม้อันเป็นมงคลในสมัยศรีโคตรบูรบุรี ซึ่งเคยประดิษฐานอยู่ที่วัดพระธาตุบ้านสำราญมาก่อน ต่อจากนั้นก็นำขมศาลเจ้าพ่อหมื่นที่อยู่ในบริเวณวัด ซึ่งชาวจีนในเมืองนครพนมยกย่องให้เป็นปู่ปึงเถ่ากงม่า เทพเจ้าประจำถิ่น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางตำนานท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ เป็นการให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ท้องถิ่นในนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวมีอยู่เฉพาะในโลกของตำนาน นอกจากนี้แนวทางการปรับประยุกต์ใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นในการพัฒนานั้นจำเป็นต้องอาศัยคนในชุมชน เนื่องจากเป็นความรู้ที่แฝงฝังและหมุนเวียนอยู่ในหมู่บ้าน ตั้งแต่การสร้างองค์ความรู้ การแบ่งปัน การถ่ายทอด จนถึงการใช้ประโยชน์ ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวจึงต้องมีคนในชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อน โดยในวัฒนธรรมชุมชนนั้น การรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของชาวบ้านมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ และมีรากฐานจากชาติพันธุ์ (เช่น ไทยแสก ไทยลาว ไทยกะเลิง) หรือความเชื่อทางศาสนา (เช่น ชุมชนคริสต์บ้านคำแก้ม ชุมชนไทยแสกนับถือโองมู่ หรือชาวลาวนับถือเจ้าพ่อหมื่น) นอกจากนี้ก็มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้คนในแต่ละคุ้ม ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวอาจจัดแบ่งหน้าที่ของกลุ่มคนตามความรู้และประสบการณ์ โดยมีผู้อาวุโสที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวให้กับผู้มาเยือน ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนวัยทำงานอาจทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนกิจกรรม นำนักท่องเที่ยวยุวเรณูภูมิศาสตร์ท้องถิ่น ในส่วนกลุ่มนักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษา อาจมีบทบาทสำคัญในการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การละเล่นแสนสนุก ทั้งนี้ชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ กระบวนการมีส่วนร่วมเช่นนี้จะทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่มีค่าใช้จ่ายแค่สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หรือพื้นที่สาธารณะเท่านั้น หากแต่หมายถึงการเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำร่วมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้แปรเปลี่ยนเป็นพลังทางสังคมในการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปในทางสร้างสรรค์

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม พบว่า ประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลอาจสามารถ มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคมของดินแดนต่าง ๆ ซึ่งเอื้อให้เกิดเป็นชุมชนตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีโคตรบูรณะ ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-15 ต่อมาในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2380 ภายหลังสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ ทำให้ครัวชาติพันธุ์จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอพยพเข้ามาตั้งเป็นชุมชน ได้แก่ ไทแสกบ้านสามารถ ไทลาวบ้านสำราญ และไทกะเลิงบ้านหอม กลุ่มชนเหล่านี้รวมถึงผู้คนในดินแดนลาวฝั่งซ้ายต่างมีวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม แต่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน การใช้ฐานทรัพยากรร่วมกัน ในระหว่างปี พ.ศ. 2380-2435 ชุมชนอาจสามารถเคยมีสถานะเป็นเมืองภายใต้กำกับของประเทศไทย มีหน้าที่เฝ้าระวังรักษาชายแดนแม่น้ำโขง ต่อมาในบริบทของความขัดแย้งของไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส พ.ศ. 2435-2488 พื้นที่อาจสามารถได้กลายเป็นเส้นทางเผยแพร่ธรรมของคณะมิชชันนารี จนจัดตั้งบ้านคำเก็มขึ้นเป็นชุมชนคริสต์แห่งแรกในอีสานเหนือได้สำเร็จ การเป็นชุมชนชายแดนทำให้อาจสามารถเป็นดินแดนที่มีหลากหลายทางความเชื่อและวัฒนธรรม อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการท่องเที่ยว

2. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสำคัญของเรื่องเล่าประจำถิ่นของพื้นที่ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม ได้แก่ 1) ตำนานการเกิดบ้านเมือง ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับฐานทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม พบว่า มีลักษณะสำคัญ คือ การผสมผสานระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีตกับส่วนของปรัมปราคติที่ว่าด้วยการกระทำของสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งก็คล้ายกับตำนานท้องถิ่นอื่น แต่มีความแตกต่างในเรื่องคตินิยมท้องถิ่นที่สะท้อนถึงความคิดความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่ เช่น การอธิบายความเป็นมาของชุมชน หรือศาสนสถานสำคัญของท้องถิ่นโดยเชื่อมโยงกับตำนานอรัญคราตุ หรือตำนานการสร้างพระธาตุพนม เช่น ตำนานพระธาตุเงา หรือพระธาตุบ้านสำราญที่ว่ากันว่าสร้างขึ้นในบริเวณที่เงาของพระพุทธเจ้าทาบทับขณะเสด็จไปที่ภูเก้าพร้าว อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุพนมในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ของหอเจ้าศาลผีที่ประจำอยู่ตามที่ต่าง ๆ เช่น ศาลเจ้าเดนหวัวโองมู่-ผีบรรพบุรุษของชาวไทแสกที่มีการเดินสากในงานบวงสรวงประจำปี เพื่อขอให้ปกป้องคุ้มครองลูกหลาน หรือศาลเจ้าพ่อหมื่น-ผีเจ้าเมืองนครพนมที่มีการนับถืออย่างแพร่หลายทำหน้าที่เฝ้ารักษาเมืองนครพนม นอกจากนี้ ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพยานาคที่ทำให้เกิดแม่น้ำโขง และเฝ้าดูแลฐานทรัพยากรในชุมชน เรื่องเล่าเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายในทางจิตวิญญาณที่ซ้อนทับลงบนพื้นที่ทางกายภาพ อันเป็นมุมมองและวิถีคิดของคนท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงการประสานสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นฐาน พบว่า แนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตำบลอาจสามารถ โดยใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าท้องถิ่น ได้มีข้อเสนอให้จัดการท่องเที่ยวแบบนิเวศวัฒนธรรม ด้วยทำแผนที่เชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวจากสถานที่ในตำนานหรือเรื่องเล่าชาวบ้าน พร้อมกับฝึกฝนให้ชาวบ้านเป็น “นักเล่าเรื่อง” ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องเล่าจากประสบการณ์ ความคิดความเชื่อของตนเอง ผ่านการนำชมและการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว และเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ชุมชน ด้วยการจัดตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งพัฒนามาจากเครือข่ายและสถาบันทางสังคมที่มีแต่เดิม เช่น กลุ่มตามช่วงวัย กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มอาชีพ และกลุ่มทางความเชื่อ

การอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

ข้อเสนอที่สำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การเข้าใจวิถีคิดของชาวบ้านที่ปรากฏอยู่ในตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องราวที่สะท้อนถึงการบูรณาการทางสังคมของกลุ่มคนที่มีอยู่หลากหลายในท้องถิ่น ดังเช่นการผูกโยงเรื่องราวของชุมชนตนเอง เข้ากับตำนานการสร้างพระธาตุพนม อย่างตำนานพระธาตุบ้านสำราญของกลุ่มไทลาว และตำนานบ้านคำแก้วของคริสต์ศาสนิกชนที่เพิ่งอพยพเข้ามา ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าชุมชนตำบลอาจสามารถเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐเกิดขึ้นตลอดเวลา ในทางประวัติศาสตร์ ผู้คนในท้องถิ่นที่ต่างได้รับผลกระทบจากภัยสงครามจึงต้องอาศัยตำนานในการสร้างสมานฉันท์ เพื่อการจัดการทรัพยากรและการพึ่งพาอาศัยกันภายในนิเวศวัฒนธรรมเดียวกัน ในขณะที่ตำนานและความเชื่อก็เป็นกลไกในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คน โดยเฉพาะในชุมชนที่ถูกกดทับจากผู้ปกครอง เช่น กรณีไทแสกที่ถูกรัฐไทยกวาดต้อนเข้ามา ภายหลังจากสงครามระหว่างสยามกับเวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. 2371 ก็ได้มีการนับถือดวงวิญญาณโองมู่ในฐานะผีเจ้านาย การจัดพิธีบวงสรวง และการแสดงแสงเต็นสากจึงเป็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ที่ต้องการประกาศตัวตนว่าเป็นกลุ่มชนที่เคยมีบ้านมีเมืองมาก่อน

นอกจากนี้ ตำนานหลายเรื่องยังสะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ องค์ความรู้ทั้งหมดนี้เป็นประวัติศาสตร์จากมุมมองของคนท้องถิ่น หรือเป็น “ประวัติศาสตร์จากภายใน” ที่มีอยู่ตำนาน พิธีกรรม และความเชื่อ ตามแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม ที่เสนอโดยธิดา สาระยา (2529); ศรีศักร วัลลิโภดม (2540) และอนันท์ กาญจนพันธ์ (2542) เพียงแต่ชี้ให้เห็นอย่างลุ่มลึกในบริบทเชิงพื้นที่ของชายแดนจังหวัดนครพนม ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทย-ลาว และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีอยู่ในท้องถิ่นในระดับต่างๆ ทั้งระหว่างรัฐกับท้องถิ่น หรือระหว่างกลุ่มชน ศาสนา และความเชื่อ

ดังนั้น จากศึกษาถึงแนวทางการนำเอาเรื่องเล่าจากปากคำของชาวบ้านมาผลิตเป็นสินค้า และบริการด้านท่องเที่ยวในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จึงเป็นการสื่อสารกับสาธารณชนให้เห็นถึงความคิดและจิตสำนึกของชาวบ้าน อันนำมาสู่การยอมรับในศักดิ์ศรี และตัวตน ซึ่งถือว่าเป็นปฏิบัติการทางอำนาจอีกรูปแบบหนึ่ง ข้อเสนอในงานวิจัยฉบับนี้สอดคล้องกับการศึกษาเชิงพื้นที่ที่หลายแห่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานองค์ความรู้เกี่ยวกับตำนานและนิทานท้องถิ่นเป็นการหนุนเสริมพลังอำนาจของชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการขยายตัวของอำนาจรัฐ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เช่น งานวิจัยของสมปอง มุลมณี (2564, น.337-358) เรื่องเรื่องเล่าประจำจังหวัดจันทบุรี: ความสัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดจันทบุรี ทำการศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งได้ใช้ตำนานนิทานพื้นบ้านมาเป็นจุดขาย ดังจะเห็นได้จากประเพณีขึ้นเขาศิขณภูฏ ซึ่งเป็นการนำเอาตำนานและพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองมาเป็นเทศกาลการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด และระดับประเทศ

ข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ใหม่

การวิเคราะห์เรื่องเล่าประจำถิ่นของตำบลอาจสามารถ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม มิได้เป็นเพียงฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเชิงพื้นที่เท่านั้น แต่ได้สะท้อนวิถีคิดของชาวบ้านในเรื่องความหมายของ “ท้องถิ่น” ที่มีใช้เส้นแบ่งทางการปกครองเป็นตำบล อำเภอ จังหวัดที่จัดแบ่งตามข้อกำหนดกฎหมาย หากแต่เป็นพรมแดนทางวัฒนธรรมที่คว่ำข้ามเส้นแบ่งทางการปกครอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความก่อนการกำหนดขอบเขตของตามหลักภูมิศาสตร์แบบใหม่ องค์ความรู้เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ออกแบบนโยบายการพัฒนาควรทำความเข้าใจ เพื่อที่จะกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับความคิดและวิถีชีวิตของผู้คน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ควรนำความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าท้องถิ่นไปปรับประยุกต์ใช้ในการออกแบบสินค้าและผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยว โดยเน้นการใช้ประโยชน์ควบคู่กับความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยให้องค์ความรู้ของท้องถิ่นได้รับการสืบทอดอยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

1.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรนำเอาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบนิเวศวัฒนธรรมไปปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยและรวบรวมองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ ตำนาน นิทาน และเรื่องเล่าท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ท้องที่ตำบลเวินพระบาท ตำบลนาราชควาย และตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เพื่อที่จะได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ในการอธิบายถึงความสำคัญของนิเวศวัฒนธรรมของท้องถิ่นทั้งระบบ อันเป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวม

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ โดยเน้นการสร้างระบบและกลไกด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). *วัฒนธรรม*

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครพนม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ฐานพงค์ ลือขจรชัย. (2565). ระบบเขตแดนรัฐจารีตและการเปลี่ยนผ่านในสยาม. ใน ฐานพงค์ ลือขจรชัย (บ.ก.), *สยามเขตร:*

หลากหลายมิติเขตแดนสยาม (น.3-80)., กรุงเทพฯ: illumination editions.

ธิดา สาระยา. (2529). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

นิตี ภัวครพันธ์. (2022). *มรณสักขีแห่งสองคอนกับความหวาดระแวงของรัฐไทย*. ใน *The101.world*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม

2567, จาก <https://www.the101.world/martyrs-of-songkhon>

- ปรมินท์ จารุวร. (2558). การสร้างภาพลักษณ์ ‘หมู่บ้านวัฒนธรรม’ จากคติชนบนเวทีการท่องเที่ยวที่บ้านหนองขาว. ในศิริพร ณ ถลาง (บ.ก.), “ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย (น.17-64). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ภริณี ชมพูนุช. (2549). พัฒนาการของเมืองในแอ่งสกลนครระหว่าง พ.ศ. 2371 ถึง 2436. (วิทยานิพนธ์). สาขาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร: นครปฐม
- วิทยาลัยครุศาสตร์มหาสารคาม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. (2521). *อุรังคินทานตำนานพระธาตุพนม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถลาง. (2537). *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศิริพร ณ ถลาง (2559). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย. (รายงานการวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย: กรุงเทพฯ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2540). *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมปอง มุลมณี. (2564). เรื่องเล่าประจำจังหวัดจันทบุรี: ความสัมพันธ์กับการสร้างพื้นที่เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดจันทบุรี. *วิจิตรธรรมสาร*, 5(3), 337-358.
- สมชาติ มณีโชติ. (2554). *พระธาตุพนม : ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ในมิติด้านสัญลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรม*. (วิทยานิพนธ์). สาขาโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม: มหาสารคาม.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566—2570)*. สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2567, จาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF
- อนุชิต สิงห์สุวรรณ. (2553). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ.2475 ถึงสิ้นทศวรรษ 2520*. (วิทยานิพนธ์). สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร: นครปฐม.
- อรรถ นันทจักร. (2529). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึก ประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20*. (วิทยานิพนธ์). สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร: นครปฐม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2542ก.). แนวคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 16(2), 2-18.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2542ข.). *พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา. ในสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย (น.149-161)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- แอมอนิเย, เอเจียน. (2539). *Voyage dans leLaos Tome Premier 1895 [บันทึกการเดินทางในลาวภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438] (ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล)*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- องค์การบริหารส่วนตำบลอาจสามารถ. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2566-2570)*. ม.ป.ท.